

СТАНОВИЩЕ

за дисертационен труд за присъждане на
образователна и научна степен „доктор” на тема
“Керамичните комплекси от финала на халколита
Родопите и долината на р. Места”

Асист. Надежда Георгиева Тодорова – докторант на самостоятелна подготовка,
СУ “Св. Климент Охридски” Исторически факултет, Катедра археология.

от проф. д-р Красимир Петров Лещаков, преподавател в Историческия факултет на
СУ „Св. Климент Охридски”, Катедра Археология.

Дисертационният труд е в общ обем от 540 страници, разделен на две – текст и приложения. Авторвият текст се състои от Увод, четири глави, Заключение (279 страници) и списък на използваната литература на латиница, кирилица и на гръцки език (27 страници). Приложенията включват карти, текстови описания, диаграми, графики, сравнителни таблици, табла и т.н.

Асист. Н. Тодорова е възпитаник на СУ, ИФ, специалност Археология. Като преподавател и мой асистент притежава необходимите знания и опит в обучението на студентите от специалност археология на СУ по праистория. Няма да се връщам към нейното студентско битие, само ще отбележа, че тя е част от онзи първи випуск на Специалността, дал амбициозни и твърде успешни археолози на не една институция.

Надежда Тодорова е участвала като член на екип или заместник-ръководител в многобройни спасителни и учебни разкопки на Катедрата, т.е. може да се твърди, че има богат полеви опит. Тя е провеждала самостоятелни разкопки на обекти в Югозападна България, попадащи в сферата на дискутирания труд. Участва и в екипите, проучващи синхронни обекти в Източните Родопи. За написването на тази дисертация тя е работила в депата на всички музеи и сбирки, имащи отношение към проблематиката.

Н. Тодорова е специализирала в Гърция (Атина) и Германия (Хайделберг). Работи в тясно сътрудничество с френския екип, проучващ Дитили Таш. При

посещенията на музеите в Гърция тя е имала възможността да се запознае лично с материалите, използвани за сравнителен анализ. Следователно, Н. Тодорова притежава всички необходими качества за написването на дисертационната теза и нейната успешната защита.

Актуалността на темата се определя от факта, че доскоро времето в интервала от около 4250/4200 докъм 3700/3650 г. пр. Хр. в Южна България бе почти напълно лишено от археологически извори. Това доведе до лансирането на хипотези, някои от които впечатляват със своята екзотичност, а други се основат на проблематични и лесно атакуеми доводи. Едва през последните едно-две десетилетия бяха акумулирани полеви данни, които се нуждаеха от систематизиране и подлагане на сравнителен анализ.

Към тази новосформиращата се база данни трябва да се добавят и новите радиокарбонни дати, които поставят керамичните стилове в контекста на абсолютната хронология. Всичко това прави темата актуална. Новата агенда, подплатена с нови емпирични данни, прави темата напълно дисертабилна.

Може да се дискутира географския обхват, но според мен той е правилно ограничен, още повече, че проблематика не се анализира от позициите на културно-историческия подход. Необходимо е да се кажат и няколко допълнителни думи за този избор. Родопите и долината на Места са подбрани правилно заради тяхната екологична обвързаност, от която зависят естествените пътища, комуникациите и най-общо – културните влияния. В Горнотракийската низина, Сакар и по-голямата част от Странджа трудно ще се намерят сравними материали, следователно те са изключени, поне засега. Южното българско Черноморие е по-благодатно откъм търсената информация, но пряката географска връзка с Родопите липсва и корелацията би била твърде несигурна. Следователно, географското разположение на необходимата информация детерминира и границите на изследваната територия. Дали тя представлява някакъв вид гео-културна единица (общност) е приобвързан въпрос, който ще трябва да се постави след натрупването на нови полеви данни.

Информационна обезпеченост.

В дисертационното изследване са включени 35 обекта от територията на България и Гърция с над 15 000 анализирани цели съда и керамични фрагменти. Само положителни отзиви може да предизвика внимателния анализ на данните, при който те са разграничени спрямо степенната на своята достоверност. Целта е те да

се приложат при прецизирането на предложените тези. Тук може да се направи забележка относно избора на тази част от информацията, която е подложена на групиране съобразно степента на своята достоверност. То, групирането, включва обекти, а не керамика. Но именно тя е подложена на детайлен анализ и е използвана след това при географското и хронологическо деление. Обектите имат ограничено участие в тази процедура. От изложението става ясно, е основния инструмент е именно керамиката. Следователно, ако се търси пълноценна употреба на принципа “достоверност”, степените трябваше да обхващат самите основите на класификацията, като се отнасят до типовете съдове, тяхната технология и украса.

Цели и задачи на дисертационния труд.

Основните цели са три – характеризиране на керамичния репертоар в определени географски и хронологически рамки; изработване на вътрешна периодизация на керамичното производство; установяване на микро-регионални особености и на тяхна база – формулиране на тези за културните взаимодействия със съседните райони. Според мен целите са дефинирани правилно и са съобразени с количествените и качествени характеристики на емпиричната база. Задачите са твърде много за да бъдат изброени тук – те произтичат от целите и като цяло са правилно специфицирани.

Структура.

Структурата на дисертацията е съобразена с изворите, целите и избраната методика на конвенционалното археологическо изследване. Наличието на голяма серия радикарбонни дати обаче изисква техния задълбочен коментар, обособен в отделна глава и неразделна част в основния текст на работата. Това се налага от следния факт: именно астрономическите дати лимитират хоризонтите, които имат не само релативни измерения, но и са “хронологически абсолютни”. На практика се получава така, че керамиката придобива подредба съобразно датирането на пробите, а те самите не са коментирани в основния текст, а бележки под линия. Това подценяване на основен археологически извор води до грешното впечатление, че предложените четири хоризонта са вече защитени в литературата и/или са априорно предпоставени (с. 263 и сл., вж. напр. бел. 137 и 139).

Приносите, съобщени от Н. Тодорова са систематизирани в десет точки. Всъщност,

това не са приноси, а доклад за извършеното. Ако се сравни с поставените цели и задачи, той трябва да се оцени положително, защото проличава, че те са изпълнени.

Според мен основните приносите в дисертацията са два: запълване на едно бяло петно на географската картата и на един “бял отрязък” от времето с археологическо съдържание. От тях произтичат с последствията – формулиране на хоризонти, проследяване на контакти, очертаване на суб-райони и т.н. Предвид сложността на операцията и постигнатите резултати, мога да твърдя, че изискванията спрямо една средностатистическа дисертационна теза са надхвърлени.

Публикации. Представен е списък от четири основни публикации по темата и други девет, които представляват полеви отчети за проведени разкопки. Според мен те са достатъчни за осветляването на важни раздели от обсъждания труд.

В заключение бих искал да отбележа:

1. Темата на дисертацията е добре подбрана. Тя е дисертабилна. Такъв род изследване се прави за първи път в българската праистория.
2. Структурата на труда може да се усъвършенства, но и в този вид тя е задоволителна.
3. Обемът на отделните глави е балансиран, текстът е изчистен и четим.
3. Материалите са обработени на необходимото равнище, а паралелите са добре обосновани и защитени.
4. Предположените хронологически хоризонти са обосновани и подкрепени с убедителни доводи.
5. Към каталога, илюстрациите и пълнотата на използваната литература не могат да се отправят критики или забележки.
6. Представен е списък с достатъчно публикации на съществени части от труда, които са в международно утвърдени издания.
7. Като цяло, трудът има приносен характер.

Сумирайки всичко написано, препоръчам на почитаемото Научно жури да присъди на асист. Надежда Георгиева Тодорова образователната и научна степен “доктор”.

10.02.2017 г.

Лещаков

.....
проф. д-р К.

